

SUÇLARIN KANUNİLİĞİ PRENSİBİ ve SOVYET RUSYA CEZA HUKUKU

Doç. Dr. Öztekin TOSUN

İÇİNDEKİLER : GİRİŞ — I. Suçların Kanuniliği Prensibinin Rus Ceza Hukukunda Geçirdiği Değişiklikler. - A. İhtilâlden Evvelki Durum. - B. İhtilâlden Sonraki Durum : a) Kanunsuzluk Devri, b) Kıyas Devri. — II. Suçların Kanuniliği Prensibinin Sovyet Rusya'da Bugünkü Durumu. — NETİCE. — Bibliyografya.

G İ R İ Ş

Suçların kanuniliği prensibini kabul etmiyen mevzuattan bahsedilirken, Sovyet Rusya Ceza Hukuku misal olarak gösterilir; Sovyet Ceza kanunlarının kıyası kabul ettiği söylenir. Halbuki 6 Ocak 1959 günü yürürlüğe giren Temel Prensiplerde suçların kanuniliğine avdet edildiği görülmektedir. Bu vesile ile, suçların kanuniliği prensibinin Rusyada geçirdiği değişiklikler üzerinde durmak istiyoruz. Bu incelemeyi yapabilmek için etüdümüzü iki kısma ayırmış bulunuyoruz. Birinci kısımda Suçların Kanuniliği prensibinin Rus Ceza Hukukunda geçirdiği değişiklikleri, ikinci kısımda ise prensibin Sovyet Rusyada bugünkü durumunu inceliyeceğiz. Birinci kısmı da ihtilâlden evvelki ve sonraki durum olmak üzere iki bölüme ayıracağız. İhtilâlden evvelki durum için Çarlık zamanında bu prensibin mevcut olup olmadığına temas edecek, ihtilâlden sonraki durumu ise, kanunsuzluk devri ve kıyas devri olarak ikiye ayıracağız. Etüdün ikinci kısmını kanuniliğe dönüşü ilân eden temel prensiplere ayıracak, kıyasın kaldırılması sebepleri üzerinde duracağız.

I — SUÇLARIN KANUNİLİĞİ PRENSİBİNİN RUS CEZA HUKUKUNDA GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER

A — İhtilâlden evvelki durum :

18. yüzyılda Rusya Batı Avrupasındaki fikirlere karşı ilgi duymuş, İkinci Katerina Beccaria'nın ve Montesqieu'nün tesiri altında

kalmış ve bir kanun tasarısı hazırlanması emrini vermişti (1767) ¹. Fakat, ceza hükümlerini taşıyan kanunların bir araya getirilişi için 1832 yılını beklemek gerekmiştir. Bu, dediğimiz gibi, bir ceza kanunu değil, fakat son cildi ceza hukukuna ait kanunları bir araya getiren 15 ciltlik bir kolleksiyonun bir parçası idi. Gerçek mânada ilk ceza kanunu Rusyada 1845 yılında kabul edilmiş olup sonradan birçok değişikliklere uğramıştır. 1905'de yeni bir ceza kanunu yapılmıştır ².

B — İhtilâlden sonraki durum :

1917 yılı ihtilâlile Çarlık yıkıldıktan sonra, Ceza Hukuku bakımından iki safha ayırmanın mümkün olabileceğini zannediyoruz. Bunlardan birincisine kanunsuzluk devri, diğerine de kıyas devri ismini vermemiz mümkündür.

a) Kanunsuz devri.

İhtilâlden sonra bir müddet Çarlık Rusyasının kanunları uygulanmak istenmiş, eski kanunlarla işler yürütülmüş, fakat sonra bu metodun ihtilâl ile getirilmek istenen yeni rejime uygun olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine 24/Kasım/1917 tarihli bir kararname ile «sosyalist hukuk şuuru» na aykırı olmayan kanunların uygulanacağı, diğerlerinin uygulanmayacağı kabul olunmuş, fakat bir yıl sonra, 30/Kasım/1918 tarihli bir kararname ile Çarlık devrinin bütün kanunları kaldırılmıştır ³. Bu devir rejim düşmanlarının hiç bir kanuna dayanmaksızın ortadan kaldırıldığı, kanunların yerinin cebir ve şiddetin bütün şekillerinin yer aldığı bir devir olmuştur.

12 Aralık 1919 tarihinde ceza hukuku kaidelerine bir çeki düzen vermek için ilk teşebbüs yapılmış ve Sovyet Rusya Federe Cumhuriyetinde Ceza Hukuku Yöneltilici Prensipleri adı altında bir giriş ve 27 maddeyi içine alan bir metin meydana getirilmiştir ⁴. Bu metin içinde bazı genel prensipler yer almakla beraber, hususî kısım bulunmamaktadır. Hususî kısmın yerini sayısız ihtilâl kararnamele-

1) *Dönmezer - Erman*: Nazari ve tatbiki ceza hukuku, İstanbul, 1961, cilt: I, s. 67.

2) *Ancel, Marc*: Introduction à «La Réforme Pénale Sovietique. Code Pénal, Code de Procédure Pénale et Loi d'Organisation Judiciaire de la R.S.F. S.R. du 27 oct. 1960, traduits par *Bellon, Fridieff, Godneff, Kourilsky, Sismondini*, Paris, 1962, s. IX.

3) *Ancel, Mar*: s.g.e., s. X.

(4) Bu hususta, bk. *Bellon*: Droit pénal sovietique et droit pénal occidental. Leur évolution, leurs tendances, Paris, 1961, s. 62 - 65.

ri almakta, «karşı ihtilâl» e şiddetli davranılması ve ferdlere karşı işlenen suçlarda da hâkimlerin ihtilâlcî vicdanlarına dayanmaları tavsiye olunmaktaydı.

Bu «Yöneltici Prensipler» in giriş kısmında «İktidarı Ekim İhtilâli ile ele geçiren Proletarya burjuva devlet gibi, işçi kütlelerini ezmeye yarayan, onun bütün organlarını, ordusunu, polisini, kilisesini tahrip etmiştir. Aynı akibet, kolaylıkla anlaşılacağı üzere, bütün burjuva kanunlarının ve burjuva hukukunun da başına gelmiştir. Bunlar, idare edici sınıflar (burjuvazi ve toprak sahipleri) faydasına olarak sosyal sınıflar arasında muvazeneyi sağlamaktaydılar.» dindikten sonra «proletaryanın sınıf düşmanlarını cezalandırmak için kurallar ortaya koyması, düşmanlarına karşı mücadele metodları bulması ve bunları kullanmasını öğrenmesi gereklidir. Bu da ilk olarak ceza hukukuna düşmektedir. Ceza Hukuku, günlük hayatın yeni şartlarını ihlâl eden kimselerle mücadele gayesini gütmektedir.» demek suretiyle ceza hukukunun rejimin yaşaması için bir mücadele vasıtası olduğu söylenmektedir. Tabiatile böyle bir prensiple hareket edilince, suçların kanuniliğinden bahsedilemeyeceği açıktır. Hattâ bu durumda kıyastan bile bahsetmek imkânı olmadığı görülmektedir.

b) Kıyas devri.

Sovyet Rusya Federe Cumhuriyetinde ilk ceza kanunu 1922 tarihine rastlamaktadır. 1 Ocakta yürürlüğe giren bu kanunun 10. maddesinde ceza hukukunda kıyas kabul edilmiştir. Kıyas sayesinde rejim düşmanlarının kanunun hususî kısmındaki boşluklardan istifade ederek rejimi zor duruma düşürmeleri önlenmek istenmiştir. Fakat 20 Aralık 1922 tarihinde Sovyet Devleti bir federasyon halini alınca, federe devletlerin her birinin istediği şekilde kanun yapması imkânı doğduğundan, Sovyet rejimini korumak düşüncesiyle en önemli görülen hususların bütün federe devletlerde aynı olması düşünülmüş ve 1924 yılında ceza hukukunun ve ceza usul hukukunun temel prensipleri kabul ve ilân olunmuştur⁵.

Temel prensiplerin de giriş kısmında «Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin ve federe cumhuriyetlerin ceza mevzuatının ödevi işçilerin iktidarını hedef tutan yahut devlet tarafından kurulmuş kanunî nizamı ihlâl eden sosyal bakımdan tehlikeli fiillere karşı işçilerin devletinin hukukî ve adlî korunmasıdır.» dindikten sonra, üçüncü maddenin üçüncü fıkrasında 1922 kanunu gibi, kıyasa yer

5) *Ancel*: s.g.e., s. XIII.

verilmektedir. Bu hükme göre, «Eğer, sosyal bakımdan tehlikeli fiiller ceza kanunu tarafından öngörülmüş değilse, mesuliyetin temelleri ve sınırları gibi, sosyal korunma tedbirleri de, mahkeme tarafından, mahiyetleri ve önemleri itibarile en benzer suçları öngören ceza kanunu maddelerine kıyasen tayin edilirler»⁶.

Bütün Sovyet federe cumhuriyetlerinde, federe devlet yasama organının kanunlarını uydurması gerektiği Temel Prensipler 1958 Temel Prensiplerine kadar yürürlükte kalmıştır⁷.

1922 Ceza Kanunu yerine 1926'da yeni bir ceza kanunu yapılarak 1 Ocak 1927 tarihinde yürürlüğe girdi. 1922 Ceza kanununun Rusya'nın içinde bulunduğu açlık ve iktisadî çöküntü dolayısıyla razı olunan N.E.P. yani yeni iktisat devrini himaye ettiği, bu devir atıldıktan, ağır sanayi devrine girildikten sonra, gene Temel Prensiplere uygun yeni bir ceza kanununa ihtiyaç duyulduğu ifade olunmuştur. Sadece Rus Federe Cumhuriyeti için kabul edilen bu kanun Kazakistan, Kırgızistan, Litvanya, Estonya ve Letonya tarafından da kabul olunmuştur; öteki federe devletler de Temel Prensiplere uygun kanunlar yapmışlardır⁸. Bütün bu kanunlarda da kıyas tecviz olunmuştur. Adı geçen 1926 Rus kanununun 16. maddesi kıyasa ayrılmıştır¹⁰.

Bu devrede yapılan projelerde de kıyastan vazgeçilemediği görülmektedir. Meselâ, 1930'da yapılan bir ceza kanunu projesinde kıyas tereddütsüz muhafaza ve teyid edilmişti¹¹.

Stalin Anayasası da denilen 1936 Anayasası, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde Ceza ve Ceza Muhakemesi kanunlarını yapma yetkisini federal devlete tanımak suretile, bu konularda federe devletlerin yetkilerini de kaldırmış, böylece ceza kanunları ile muhakeme kanunlarının her yerde aynı olmasından başka imkân bırakılmamıştır¹².

Sovyet Rusyada ceza hukukunda devamlı olarak kıyasa yer verilmesi sonucunda, bu prensibin bütün komünist memleket ceza hukuklarına has olduğu, bu memleketlerin ceza hukukundan bu pren-

6-7) *Bellon et Fridieff*: Les nouveaux «Fondements» du droit pénal et de la procédure pénale soviétiques (Revue de Science criminelle et de droit pénal comparé, 1959, s. 84).

8) *Bellon*: s.g.e., s. 66/67.

9) *Bellon*: s.g.e., s. 84.

10) *Ancel*: s.g.e., s. XV.

11) *Bellon*: s.g.e., s. 97.

12) *Schapiro, Leonard*: La réforme judiciaire en URSS (Le Contrat Social. 1960, vol. IV, No. 6. Paris, s. 368); *Ancel*: s.g.e., s. XVI:

sibin çıkarılmasına imkân olmadığı gibi bir fikir haklı olarak zihinlerde yer etmiştir.

II — SUÇLARIN KANUNİLİĞİ PRENSİBİNİN SOVYET RUSYADA BUGÜNKÜ DURUMU

Sovyet hukukçuları federal kongresi tarafından hazırlanıp ortaya çıkarılan 1938 tarihli bir ceza kanunu projesinde suçların kanuniliği prensibine yer verilmiş ve bu suretle ceza hukukundan kıyas kaldırılmıştı; fakat, bu projenin federal bir kanun haline getirilmesine harp mani olmuştu¹³. İkinci dünya harbinden sonra yapılan ve 1955 yılında hazır bir hale getirilmiş bulunan bir ceza kanunu tasarısı da komisyonlarda kaybolmuş, nihayet Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Şûrası 1958 yılının 25 Aralığında Sovyetler Birliği ve federe cumhuriyetler ceza kanunu prensipleri ile ayrıca ceza muhakemesi prensipleri kabul olunmuştur.

1958 prensipleri bütün Sovyet Sosyalist Federe Cumhuriyet kanunlarının üzerinde olup, bu cumhuriyetlerin, ceza kanunlarını prensiplere uydurmaları, 15 cumhuriyetin kanunlarında değişiklik yapmaları gerekmektedir. Çünkü, 12 Şubat 1957 tarihli bir kanunla Federe Cumhuriyetlerin kendi ceza ve ceza muhakemesi kanunlarını yapmaları hakkı iade edilmiş, bu şekilde 1936'dan evvelki duruma dönmüştür¹⁴. Prensipier Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku sahasında Anayasa rolü oynamakta, federe devletlerin bu prensiplere uygun kanunlar yapmaları gerekmektedir. Nitekim, federe cumhuriyetlerden biri olan Rus Cumhuriyeti 27 Ekim 1960 tarihinde kabul ettiği bir ceza kanunu ile prensiplere uymuş ve bu kanun 1 Ocak 1961 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Aynı tarihte muhakeme hukukuna ait prensiplere de uymuş ve yürürlüğe sokmuştur¹⁵. Ceza Hukuku Prensipleri 47 maddeden ibaretken, bahis konusu Ceza Kanunu 269 maddedir.

Adı geçen prensiplerin getirdiği bazı yeniliklere kısaca temas edersek, şunları gösterebiliriz:

- a) Suçların kanuniliği prensibi kabul olunmuştur.
- b) Fiil kanunda yazılı suçu teşkil etse de, sosyal bakımdan tehlike arzedecek dereceye gelmemiş ise, ceza verilmesine lüzum yoktur.

13) *Bellon*: s.g.e., s. 100.

14) *Ancel, Marc*: s.g.e., s. XX.

15) *Dekkers, René*: *Principes nouveaux de droit soviétique*, Bruxelles, 1961, s. 19.

c) Cezaî mesuliyet yaşı 14'den 16'ya çıkarılmış, 16 - 18 arasında da özel rejim kabul olunmuştur.

ç) Cezalar hafifletilmiş, kaide olarak hürriyeti bağlayıcı cezaların 10 yılı aşmamaları kabul olunmuştur.

Bu ve bunun gibi yenilikler yanında bizi ilgilendiren husus tabiatile ceza hukukunda kanunilik hakkındaki hükümlerdir.

Prensiplerin «Suç» başlığını taşıyan ikinci kısmının ilk maddesi olan yedinci maddede «Suç kavramı» kenar başlığı altında suçun tarifi yapılmıştır. Buna göre, suç'tan anlaşılması gereken «... ceza kanunu tarafından öngörülmüş, Sovyetlerin sosyal veya siyasî rejimine, iktisadın sosyalist sistemine, sosyalist mülkiyete, şahıslara veya siyasî haklara, çalışma hakkına, mülkiyet hakkına veya vatandaşların öteki haklarına zarar veren sosyal bakımdan tehlikeli her (icraî veya ihmalî) fiil ve genel olarak sosyalist hukuk nizamına zarar veren ve kanunlarca öngörülmüş her fiil» dir. «Ceza kanununun öngördüğü bir fiilin şekli kriterlerine uymakla beraber, önemsizliği sebebiyle sosyal bakımdan tehlike arzetmeyen icra veya ihmal bir suç telâkki olunmaz.»

Görüldüğü gibi, Prensipler, ancak kanunda yazılı fiilin suç olacağını ilân etmekle beraber, ayrıca, kanunda yazılı olduğu halde tehlike arzetmeyen fiillerden dolayı ceza verilmeyeceğini de ilâve etmektedir. Bu, tehlike hali kavramının bir neticesidir¹⁶; kanuniliğin sebebiyet verdiği bazı nazari güçlükleri önlemekte, bu suretle meselâ birisinin bahçesinden bir tek çiçek koparan bir kimsenin cezalandırılmaması için aranıp taranan sebepleri bulmak güçlüğünden hâkimi kurtarmak istemektedir.

Prensiplerin daha birinci maddesinde de suçların kanuniliği esası bulunabilmektedir. Bu birinci maddede «Sovyetler Birliğinin ve federe cumhuriyetlerin ceza kanunlarının ödevleri Sovyet sosyal ve siyasî rejimini, sosyalist mülkiyeti, şahsı ve vatandaş haklarını ve bütünü itibarile sosyalist hukuk nizamını her kusurlu tecavüzdten korumaktır» dendikten sonra, «Bu ödevleri yerine getirmek için, Sovyetler Birliğinin ve federe cumhuriyetlerin kanunları suçları teşkil eden sosyal bakımdan tehlikeli fiilleri tayin ve bunları işleyen kimselere uygulanabilecek cezaları tespit edeceklerdir» hükmü ilâve edilmektedir.

16) Léauté'nin notu: Faculté de droit et des sciences politiques et économiques de Strasbourg - L'URSS et les pays de l'Est. Revue des revues. 1960, No: 2/3, s. 54.

6 Ocak 1959'da yürürlüğe giren prensipler sayesinde bugün Sovyet ceza hukukunda kıyas terkedilmiş bulunmaktadır¹⁷. Kanunlarda da prensiplerin dediği değişiklikler yapılmaktadır¹⁸.

Genel olarak, daha evvelki 1926 kanununda 16. maddede yer alan kıyas prensibinin pek fazla bir uygulama alanı olmadığı söylenmektedir¹⁹.

Ayrıca bu hükmün çok tenkitlere hedef olduğu da ileri sürülmüştür²⁰.

Ceza ve Usul kanunlarındaki değişikliğin destalinizasyon yani Staline ait eserleri ortadan kaldırmak ile ilgili olduğu da iddia olunmuştur.

Bu mevzuda oldukça izahat veren hukukçu olarak Sovyet Profesörlerinden Piontkovsky'yi bulmaktayız²¹. Bu yazar'a göre Prensiplerin 3. ve 7. maddelerindeki hükümler Sovyet hukukundan kıyasın tamamen silindiğini ifade etmektedir. Sovyet Ceza Hukukunun bir karakteristiği olarak kıyas prensibini kabul etmek yanlıştır. İşaret etmek lâzımdır ki, kıyas prensibi Sovyet Ceza Hukukuna sosyalist devlet gelişmesinin ilk safhasında sokulmuştur. İlk Sovyet Ceza Kanunu yani 1922 Ceza Kanunu neşir ve ilân edildiği zaman insanlık tarihinde ilk defa Sovyet halkı tarafından kurulmuş sosyalist cemiyet için tehlike arzeden bütün fiilleri tam olarak tayin etmek bakımından bütün şartlar bulunmamaktaydı. 1922 ceza kanununa kıyas prensibini sokmaya Sovyet kanun vazını sevkeden sebepler bunlardır.... Fakat gayeye, yani yeni cemiyetin korunmasına o zaman faydalı ve uygun olan kıyas Sovyet cemiyetinin yeni hayat şartlarında artık zarurî değildir. Komünizmin büyük çapta inşa'ı devrinde kıyas prensibinin muhafaza olunması faydasız kalmıştı; hattâ bu durum sosyalist kanuniliği karşısında zararlı idi de... Komünizmin büyük çapta inşa devrinde kanunlarımızda sosyalist cemiyet için tehlikeli bütün fiilleri sıkı sıkıya öngörmeliyiz. Sovyet Cemiyeti bakımından bir hususun suç teşkil edip etmediği Sovyet Ceza Kanunu tarafından inceden inceye tespit edilmelidir; bu husus hiç bir zaman hâkimin indiliğine bırakılamaz. Meselenin bu şekilde halli, içinde bulunduğumuz şartlar bakımından sosyalist kanuniliği-

17) *Berman, Harold*: Justice in the USSR. New-York, 1963, s. 73.

18) *Léauté'nin* notu: s.g., dergi, s. 54.

19) *Léauté'nin* notu: s.g., dergi, s. 52; *Schapiro*: s.g., makale, s. 368.

20) *Schapiro*: s.g., makale, s. 368.

21) *Piontkovsky*: La réforme de la législation pénale en URSS (Revue de droit pénal et de criminologie, 1959, 267/268).

ni kuvvetlendirmek ve vatandaşın haklarını korumak için zarurî idi. Kanun kıyası kaldırırken Sovyet cezacılarının çoğunluğunun fikrini aksettirmektedir. Ayrıca işaret edilmelidir ki, bu son senelerde kıyas prensibi Sovyet mahkemelerinin günlük çalışmalarında bütün tatbikî kıymetini tamamen kaybetmiştir.

NETİCE

Proletarya diktatörlüğünün korkunç diyebileceğimiz kanunsuzluk devrini ve bunu takiben de kıyas devrini atlattıktan sonra, nihayet durulup nizamlı bir cemiyet haline girince, Montesquieu ve Beccaria'nın fikirlerinden ilham alan ilk kanun tasarısını 1767'de yaptıran II. Katerina'nın ülkesi, Sovyet Rusyada da suçların kanuniliği prensibine ceza hukukunda yer verilmesi, tatbikattaki durumu tam bilmememize rağmen, orada da bu prensibe ihtiyaç duyulduğunun bir ifadesi olmuştur. Kanaatimizce, bilhassa bu şekildeki fırtınalı rejimlerin, sonunda bu prensibi kabul etmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan henüz bu prensibi mevzuatlarına sokmayan yeni halk Cumhuriyetlerinin de sonunda aynı yola gireceklerini kabul etmek kehanet sayılmamalıdır. Hak ve hürriyetlerin çoktanberi garanti altına alındığı memleketlerde (İngiltere, Danimarka gibi) bu prensibe yer verilmese de olur, çünkü bu gibi ülkelerde hak ve hürriyetlerin başka kalkanları da vardır (kamu fikri, basın hürriyeti, hâkim teminatı gibi). Fakat yeni kurulduğunu söyleyebileceğimiz komünist cemiyetler er geç bu prensibin himayesine sığınmak zorunda kalacaklardır.

Doç. Dr. Öztekin TOSUN

BİBLİYOGRAFYA

Ancel, Marc — Introduction au système de droit pénal soviétique (de la révolution aux Codes de 1960) in «La réforme Pénale soviétique. Code pénal, Code de Procédure Pénale et Loi d'Organisation Judiciaire de la R.S.F.S.R. du 27 octobre 1960 traduits par Bellon, Fridieff, Godneff, Kourilsky, Sismondini, Paris, 1962.

Bellon, Jacques — Droit pénal soviétique et droit pénal occidental. Leur évolution, leurs tendances. Paris, 1961.

Bellon et Fridieff — Les nouveaux «Fondements» du droit pénal et de la procédure pénale soviétiques (Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 1959, s. 84).

Berman, Harold — Justice in the USSR. New-York, 1963.

Dekkers, René — Principes nouveaux de droit soviétique. Bruxelles, 1961.

Guins, G. C. — Revision de la législation pénale en Union soviétique (Problèmes soviétiques, 1959, No. 2).

Léauté — Revue des Revues, 1960, No. 2-3, s. 52 (Faculté de droit et des sciences politiques et économiques de Strasbourg. L'URSS et les pays de l'Est.

Piontkovsky — La réforme de la législation pénale en URSS (Revue de droit pénal et de criminologie, 1959, s. 267).

Schapiro, Leonard — La réforme judiciaire en URSS (Le Contrat Social, 1960, vol. IV, No: 6, Paris, s. 368).